

ANDRZEJ SULIBORSKI

Uniwersytet Łódzki

GEOGRAFIA VERSUS GOSPODARKA PRZESTRZENNA

Abstract: Geography versus spatial management. The aim of the article is to draw attention to substantive connections that combine spatial management with geography, first of all with socio-economic geography. Both disciplines are of a multidimensional nature and they expose physical space as a field of their interests. The convergence of disciplines is also reflected in the research methodology – a spatial analysis has been developing in socio-economic geography since the 1960s by the so-called spatial direction. Both disciplines are competitive not only on the scientific, but also educational and utilitarian (socio-economic practice) market. The article focuses on the essence and a cognitive sense of both fields, in general, and on their scope of competence. Spatial management should be developed as part of basic sciences, including geography as its professional specialization.

Keywords: geography, spatial management, space, geographical environment

JEL code: R11

Wprowadzenie

Artykuł jest subiektywną refleksją nad związkami merytorycznymi, które łączą gospodarkę przestrzenną z geografiami, przede wszystkim z geografiami społeczno-ekonomiczną. Dyscypliny te mają bardzo zbliżone pole zainteresowań, co sprawia, że są konkurencyjne nie tylko na rynku naukowym, ale także edukacyjnym i utilitarnym (praktyki społeczno-gospodarczej). W związku z tym należy się zastanowić nad istotą i sensem poznawczym obu dziedzin oraz treściami empirycznymi i teoretycznymi, czyli określić ich zakres kompetencji.

Geografia jest dyscypliną naukową o korzeniach historycznych sięgających starożytności, która wniosła istotny wkład w ogólny rozwój myśli ludzkiej, szczególnie dotyczący poznania Ziemi jako całości (geografia ogólna) i jej różnych obszarów – regionów (geografia szczegółowa – regionalna).

Gospodarka przestrzenna zaistniała stosunkowo niedawno, w latach 40. XX w., i niemal od tego czasu zaczęła aspirować do roli osobnej nauki. Podstawą jej rozwoju jest przede wszystkim istniejąca już wiedza empiryczna i uogólnienia teoretyczne wypracowane głównie przez geografów, ekonomów, socjologów, planowanie przestrzenne

i urbanistykę. Zasoby te, przetłumaczone na język praktyki, wykorzystywane są w działaniach dotyczących zagospodarowania obszarów w skali lokalnej, regionalnej i krajowej oraz zarządzania nimi.

1. Idea badań geograficznych

Geografia jako wiedza opisująca Ziemię od starożytności oraz później, w okresie kiedy stała się już nauką, zajmowała się fizyczną przestrzenią ziemską (powłoką ziemską) zamieszkaną i użytkowaną przez ludzi. Usiłowała poznać i wyjaśnić jej treść, określić przyczyny występujących różnic w drodze badania związków poszczególnych elementów na różnych poziomach organizacji przestrzennej. Badaniu przyświecała holistyczna idea geografii, przedstawiona najlepiej przez tzw. geografię klasyczną (Aleksandra von Humboldta i Karola Rittera), która stanowi podstawę rozwoju współczesnej myśli geograficznej.

W geografii ujęcia kompleksowe i syntetyczne, budowane na fundamencie kategorii przestrzeni i środowiska, w mniejszym stopniu czasu, ma głębokie tradycje. Synteza treści wiedzy o Ziemi i jej mieszkańcach lub jej fragmentach, w postaci opisów pokazujących to, co nieznanne, osobliwe i fascynujące oraz niewidoczne, była wpisana w główne założenia geografii. Jej treści dotyczyły zawsze wiedzy o przyrodniczo-kulturowym zróżnicowaniu Ziemi bez względu na to, czy odnosiły się one do zjawisk planetarnych, czy też lokalnych – miejscowych. Sensem geografii było poznanie, wyjaśnienie i zrozumienie Ziemi – jako miejsca tworzącego środowisko życia człowieka pojmowanego jako jego dom, w którym dzięki boskim i ludzkim zasadom panuje określony ład. Dziedzictwem geografii naukowej (klasycznej) jest specyficzna synteza geograficzna, która mówiła o relacjach wszystkiego ze wszystkim w określonych miejscach na Ziemi (regionach), wyznaczająca tożsamość naukową i istotę naszych badań, co pozwala odróżnić je od nauk szczegółowych [Suliborski 2008].

Syntezę przestrzenno-środowiskową należy uznać za podstawową ideę badań geograficznych oraz jej misję naukową, która dla innych nauk byłaby trudna lub wręcz niemożliwa. Zadaniem geografii jest odkrywanie pewnej indywidualności i odrębności jednych obszarów czy miejsc wobec innych, która stanowi efekt różnorodności zjawisk występujących na Ziemi. Nasza dyscyplina poszukuje podstaw odmienności obszarów, wynikającej z samej ich treści przyrodniczej i społecznej oraz z relacji między elementami tworzącymi te treści.

Wyróżnikiem podejścia geograficznego, które organizuje jej pole badań, jest podejście chorologiczne – badanie relacji przestrzennych [Chojnicki 1973] oraz kompleksowe badanie obszarów przestrzeni geograficznej tak, jak gdyby stanowiły one pewne całości. Jedną z podstawowych kategorii geografii, obok pojęcia krajobrazu, jest koncepcja regionu (rozwijana w geografii regionalnej) – pewnej ustrukturyzowanej całości wyróżniającej się w szerszym kontekście przestrzennym częściowym domknięciem relacji wewnętrznych między budującymi ją elementami. Idea regionalna decydowała, że geografia była i jest postrzegana przede wszystkim jako nauka o Ziemi dostarczająca zintegrowanej wiedzy faktograficznej o rozmieszczeniu zjawisk, formach ich istnienia i sposobach powiązania różnych elementów tworzących

obszary i miejsca na Ziemi oraz ich zróżnicowaniu. Istotą podejścia geograficznego jest również kompleksowa interpretacja obszaru, miejsca czy regionu w poszukiwaniu jego odmienności, wypływającej z różnego typu relacji wiążących, które czynią je mniej lub bardziej spójnymi. Konsekwencją holizmu metodologicznego jest metoda lub analiza systemowa rozszerzona o analizę funkcjonalną. W geografii badana jest przestrzeń rzeczywista lub realna – przestrzeń geograficzna, w jej przedmiotowych kategoriach, którymi są: obszar, region, struktura, system. Przestrzeń geograficzna rozumiana jest tutaj jako synteza przestrzeni rzeczywistej (ziemskiej), zarówno w ujęciu obiektywistycznym, jak i subiektywistycznym [Kostrowicki 1997]. Jest ona wielowymiarowa i zawsze społecznie wytwarzana w procesie historycznego konstruowania form, postrzegania i internalizacji oraz jako taka stanowi przestrzenny kontekst środowiska życia człowieka.

Przestrzeń realna określona pojęciem środowiska geograficznego (środowiska człowieka) jest przedmiotem badań geografii, opisywanym przez elementy i relacje przestrzenne między różnymi przedmiotami, zdarzeniami i zjawiskami. Środowisko geograficzne (geosystem) tworzą dwa podsystemy przestrzenne: środowiska przyrodniczego i antropogenicznego (społeczno-ekonomiczno-kulturowego) [Degórski 2005]. Naczelnym problemem geografii jest poznanie przestrzennej organizacji i funkcjonowania tych podsystemów, które mają odmienną organizację i kierują się innymi prawami, oraz wzajemnych ich uwarunkowań w ramach geosystemu środowiska geograficznego.

Definiując geografję ogólnie, można ją określić jako naukę o zróżnicowaniu, dysproporcjach oraz strukturze przestrzennej środowiska geograficznego, w jego wymiarach: przyrodniczym (geografia fizyczna) i społeczno-ekonomicznym (geografia społeczna i geografia ekonomiczna) oraz w ujęciu kompleksowym (geografia regionalna), która ustala przyczyny (czynniki) oraz wyjaśnia mechanizmy (sposoby) tworzenia się tych różnic, dysproporcji i struktur, zarówno w odniesieniu do poszczególnych komponentów środowiska geograficznego, jak i w ujęciu kompleksowym – wydzielając obszary stanowiące specyficzne struktury (całości) na różnych poziomach przestrzennych (skalach), określane pojęciem regionu lub krajobrazu. Z definicji wynika unikalny i ogólny charakter geografii jako nauki stykowej położonej między naukami przyrodniczymi a humanistycznymi oraz wchodzącymi w ich skład niektórymi naukami specjalistycznymi (szczegółowymi).

W geografii mamy do czynienia z różnymi kierunkami badań, które są pochodną jej konceptualizacji przedmiotowej opartej na budowie preteorii przedmiotowych takich, jak: chorologiczna, krajobrazowa, regionalna, interakcyjna i inne [Chojnicki 2010]. Kierunek przestrzenny (chorologiczny), zainspirowany badaniami *Regional Science* i rozwijany w formie obecnej od trzeciego ćwierćwiecza XX w., przyjmuje analizę przestrzenną i modelowanie matematyczne [Czyż 1973] jako sposób i formę wyjaśniania społeczno-ekonomicznych struktur przestrzennych. Stojąc na stanowisku dynamicznego strukturalizmu przestrzennego i przyjmując jego tezy, czyni przedmiotem badań przestrzenne struktury i procesy oraz ich współzależności, starając się wyodrębnić takie, które są powiązane różnego typu relacjami. Pojęcie struktury przestrzennej służy do zrekonstruowania określonego stanu systemu społeczno-ekonomicznego, który warunkowany jest procesami rozwojowymi. Uporządkowana

rzeczywistość geograficzna według typów procesów odbywających się w strukturach nazywa się przestrzenną organizacją, a w ujęciu dynamicznym – przestrzenną organizacją rozwoju społeczno-gospodarczego [Domański 2000]. Rozwijany w geografii społeczno-ekonomicznej kierunek przestrzenny stał się jednym z głównych wzorców metodologicznych dla naukowych inspiracji w gospodarce przestrzennej.

Nagromadzona wiedza geograficzna dotyczy zarówno wyjaśnienia mechanizmów funkcjonowania środowiska przyrodniczego i antropogenicznego, jak wyjaśnienia i zrozumienia zachowań biologicznych i społeczno-przestrzennych ludzi w określonym środowisku geograficznym oraz ich relacji (interakcji) z tym środowiskiem. Badania geograficzne są wykorzystywane w diagnozach stanu środowiska przyrodniczego, określaniu zasobów środowiska, przestrzennego zagospodarowania i obszarów problemowych oraz diagnozach branżowych np. osadnictwa, rolnictwa, transportu, miast, przemysłu, ludności itp., określaniu celów i ograniczeń rozwojowych wynikających ze środowiska i przestrzennych warunków działania systemów społeczno-gospodarczych [Domański 2000].

Geografia ze swoim przestrzennym i kompleksowym ujęciem środowiska życia człowieka i przyrody nie mieści się w wąsko specjalistycznym podziale naszej rzeczywistości dokonany przez naukę, a także w odpowiadającym im systemie edukacji, w którym spełnia ona przede wszystkim funkcje informacyjne. Należąc równocześnie do nauk przyrodniczych i humanistycznych (społeczno-ekonomicznych), geografia nie daje się łatwo wpisać w istniejące schematy klasyfikujące współczesną naukę. W związku z tym, jej pole badań i sposób ujęcia przestrzennego przejmowane są coraz częściej przez inne nauki specjalistyczne lub inne „nowe” dyscypliny poszukujące podejścia kompleksowego (np. europeistyka, globalistyka, regionalistyka, w tym również gospodarka przestrzenna).

2. Geneza gospodarki przestrzennej

Gospodarka przestrzenna od połowy XX w. aspiruje pod różnymi postaciami do roli nowej nauki i przedmiotu edukacji [Churski, Kudłacz 2013]. Domański [2002] twierdzi: „Gospodarka przestrzenna powstała jako dyscyplina ekonomiczna w celu uzupełnienia i rozwinięcia teorii ekonomii, która wcześniej opisywała i wyjaśniała zjawiska i procesy w sposób aprzestrzenny” (s. 9). Jej genezę należy wiązać z powstałą w latach 40. pracą Augusta Lösch’a pt. *Gospodarka przestrzenna* oraz amerykańskimi studiami regionalnymi. Te ostatnie, za sprawą ekonomisty Waltera Isarda i jego współpracowników, głównie geografów, uzyskały na przełomie lat 50. i 60. status odrębnej dyscypliny akademickiej. Początkowo występowała pod nazwą *Space Economy* (gospodarka przestrzenna), później tzw. *Regional Science* [Chojnicki 2004]. Nowa dyscyplina łączyła podejście ekonomiczne, geograficzne i planistyczne, koncentrując się na teoretycznej i ilościowej analizie problemów gospodarki regionalnej takich, jak np. wewnątrzregionalny system gospodarki (modele input-output), interakcje przestrzenne (opisywane modelami grawitacji), analiza kompleksów przemysłowych i inne. Powstanie tej nowej dyscypliny początkowo osłabiło geografę społeczno-ekonomiczną, ale zarazem stało się „pasem transmisyjnym i elementem współpracy

geografii z ekonomią, teorią planowania i zarządzania, demografią i urbanistyką” [Chojnicki 2010, s. 15].

W Polsce studia nad zagospodarowaniem przestrzeni, które dzisiaj traktowane są również jako przedmiot badań gospodarki przestrzennej, należy jednoznacznie wiązać z geografią lat 50. i utworzeniem w 1953 r. Instytutu Geografii PAN (dzisiejszy Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN) kierowanego przez prof. Stanisława Leszczyckiego. Prowadzono w nim badania związane z potrzebami gospodarczymi kraju, rozwijając nurt tzw. geografii stosowanej, której program przedstawił już na początku lat 60. Leszczycki (1962). Koncepcję tę podejmowano również w innych uniwersyteckich jednostkach geograficznych, współpracując z administracją terytorialną, planowaniem przestrzennym i praktyką gospodarczą (np. w Łodzi badaniami utylitarnymi zajmowano się w Katedrze Geografii Ekonomicznej kierowanej przez prof. L. Straszewicza). Geografowie prowadzili wówczas studia nad rozmieszczeniem, strukturą i ruchliwością przestrzenną ludności, układami osadniczymi, zagospodarowaniem miast i ich oddziaływaniem przestrzennym, strukturami przestrzennymi przemysłu, rolnictwa i transportu oraz problemami zagospodarowania przestrzennego w skali kraju. Powołanie w 1958 r. interdyscyplinarnego Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk (KPZK PAN), którego pierwszym przewodniczącym został również Stanisław Leszczycki, wzmocniło kadrowo i rozszerzyło zakres badań nad problemami przestrzennym kraju. Zadaniem Komitetu jest prowadzenie działalności naukowo-badawczej i konsultacyjnej dotyczącej: polityki regionalnej i polityki przestrzennego zagospodarowania kraju.

3. Pojęcie gospodarki przestrzennej i jej zakres przedmiotowy

Definicja gospodarki przestrzennej nie jest łatwa, tym bardziej że ulega ona ewolucji wraz z kumulacją badań empirycznych geografii, gospodarki regionalnej, planowania przestrzennego i urbanistyki.

Dziewoński [1988] traktował gospodarkę przestrzenną przede wszystkim jako pewien rodzaj działalności praktycznej obejmującej sferę działalności w obrębie społeczności, w tym również przez społeczność i w interesie społeczności (społeczna gospodarka przestrzenna), w której zagadnienie heterogeniczności przestrzeni geograficznej oraz pokonywania odległości fizycznej odgrywa bądź motywacyjną, bądź nieuświadomioną, lecz decydującą rolę. Chojnicki [1992] podkreśla również aspekt funkcjonalny gospodarki przestrzennej i traktuje ją jako działalność porządkującą przestrzenny system gospodarczy lub przestrzenną organizację tego systemu oraz odróżnia działalność (gospodarowanie) od jej efektów (zagospodarowania). Działalność związana z organizacją przestrzeni obejmuje dwie formy gospodarowania – samą przestrzeń, czyli organizowanie w zakresie przestrzennym środowiska przyrodniczego i sztucznego (tworzenie określonych struktur przestrzennych), oraz w przestrzeni, która polega na organizowaniu funkcjonalno-przestrzennego systemu (tworzenie przestrzennych układów funkcjonalnych lub kształtowanie funkcjonalnych powiązań przestrzennych w istniejących strukturach społeczno-gospodarczych). Gospodarka przestrzenna jest tym rodzajem gospodarowania przestrzenią

i w przestrzeni, który zmienia i kształtuje zagospodarowanie przestrzenne [Pietraszewski 1982]. Parysek [2006] uważa, że gospodarka przestrzenna rozumiana szeroko obejmuje planowanie przestrzenne, gospodarkę przestrzenną sensu stricto oraz zagospodarowanie przestrzenne, natomiast traktowana wąsko jest gospodarowaniem przestrzenią i w przestrzeni. Zakres przedmiotowy gospodarki przestrzennej, jako działalności praktycznej, obejmuje pięć współzależnych dziedzin:

1. przestrzenną organizację, procesy i struktury społeczeństwa,
2. przestrzenny układ środowiska przyrodniczego i gospodarki jego zasobami,
3. przestrzenne zagospodarowanie,
4. przestrzenną organizację gospodarki,
5. przestrzenną strukturę procesów rozwoju społeczno-gospodarczego [Kołodziejski 1988].

Gospodarka przestrzenna jako działalność polegająca na gospodarowaniu przestrzenią i w przestrzeni, przy użyciu odpowiednich narzędzi, jej planowania i zarządzania na różnych poziomach organizacji terytorialnej państwa, ma niekwestionowane osiągnięcia praktyczne. Jednocześnie jest ona traktowana jako dziedzina wiedzy (nauka).

Koncepcja gospodarki przestrzennej jako nauki nie jest jednak jasna, co wynika z dotychczasowego dorobku teoretyczno-metodologicznego geografii, zwłaszcza geografii społeczno-ekonomicznej, oraz ekonomiki przestrzennej. Polem badań gospodarki przestrzennej jest, podobnie jak geografii społeczno-ekonomicznej, terytorialny system społeczny, a jej zadaniem – organizowanie tego systemu, tzn. kształtowanie jego struktury przestrzennej i funkcjonowania [Parysek 2006], co podkreśla bardziej jej rolę użyteczną niż naukową. Prowadzone przez gospodarkę przestrzenną studia naukowe nie odbiegają swoim zakresem i metodologią od badań w dziedzinie geografii społeczno-ekonomicznej, zwłaszcza od studiów w ramach kierunku przestrzennego. Daleko idąca symbioza gospodarki przestrzennej i geografii społeczno-ekonomicznej wynika z wkładu, jaki geografia wniosła w jej rozwój. Polegał on na działalności organizacyjnej i inicjującej badania oraz działalności badawczej, która stworzyła wiedzę dotyczącą gospodarki przestrzennej. Wkład ten ma charakter fundamentalny na płaszczyźnie teoretyczno-metodologicznej, opiera się na ujęciu systemowym [Chojnicki, Czyż 1978], stanowiącym główną koncepcję całościowej interpretacji i integracji pola badań gospodarki przestrzennej, oraz na dostarczeniu środków teoretycznych i metodologicznych geografii, które usprawniają działalność i wyniki badań gospodarki przestrzennej [Chojnicki 1990].

W budowie wiedzy teoretycznej i metodologicznej oraz naukowej koncepcji gospodarki przestrzennej niewątpliwie wielkie zasługi, poza KPZK i IG i PZ PAN, miały ośrodki akademickie w Poznaniu – Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Planowania Przestrzennego kierowany przez prof. Zbyszko Chojnickiego, twórcę m.in. geograficznej szkoły analizy przestrzennej, oraz Akademia Ekonomiczna przede wszystkim w osobie prof. Ryszarda Domańskiego, autora m.in. trzech wydań podręcznika akademickiego pt. *Gospodarka przestrzenna*, a także w Warszawie – Instytut Gospodarki Przestrzennej i późniejsze Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych (EUROREG) kierowane przez prof. Antoniego Kuklińskiego, twórcę

wielu programów diagnostycznych i teoretyczno-metodologicznych studiów nad gospodarką przestrzenną [Kukliński 1997].

4. Uwarunkowania i rozwój gospodarki przestrzennej

Nauka w całości oraz poszczególne dyscypliny naukowe są pewnymi systemami społeczno-poznawczymi, a więc działają i rozwijają się w otoczeniu społecznym i są tworzone poprzez pewne grupy społeczne, które podlegają zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym oddziaływaniom [Chojnicki 2004]. O rozwoju gospodarki przestrzennej w kierunku stworzenia niezależnej nauki oraz przedmiotu studiów akademickich na różnych uczelniach i wydziałach zdecydowały przede wszystkim pewne grupy społeczne rekrutujące się z kręgów akademickich i życia gospodarczego. Realizowały one określone cele zarówno o charakterze ogólnym, jak indywidualnym, takie jak: cele naukowe, cele organizacyjne, cele społeczne i zawodowe oraz cele utylitarne. Ich spełnieniu sprzyjały następujące warunki:

1. dorobek naukowy geografii w postaci określonego zasobu wiedzy dotyczącej stanu środowiska przyrodniczego i przestrzennego zagospodarowania kraju oraz wiedzy teoretycznej rozwijanej zwłaszcza w ramach różnych nurtów badawczych, np.: regionalnego, ekologicznego i przestrzennego [Chojnicki 1990, Domański 2000]. Szczególną rolę w rozwoju gospodarki przestrzennej odegrał kierunek przestrzenny ściśle powiązany z rewolucją ilościową w geografii lat 70., rozwijany przede wszystkim w Poznaniu przez prof. Zbyszko Chojnickiego i jego szkołę geografii ilościowej (prof. T. Czyż, prof. J. Parysek, prof. W. Ratajczak i inni) oraz prof. Ryszarda Domańskiego na Akademii Ekonomicznej (dzisiaj Uniwersytecie Ekonomicznym);
2. dorobek teoretyczny ekonomii w zakresie uprzestrzennienia niektórych teorii klasycznych, w tym zwłaszcza teorii lokalizacji (J.H. von Thünen i A. Weber) i ogólnej teorii renty gruntowej (D. Ricardo), a później w latach 40. XX w. dzieło A. Lösch'a o przestrzennym uporządkowaniu gospodarki rynkowej, które zostało w Polsce wydane w 1961 r. pt. *Gospodarka przestrzenna*. Książka stała się źródłem wiedzy teoretycznej o znaczeniu przestrzeni fizycznej w kształtowaniu stosunków gospodarczych. Opublikowanie kolejnych tłumaczeń na język polski książek W. Isarda *Metody analizy regionalnej* (w 1962 r.) oraz E.M. Hoovera *Lokalizacja działalności gospodarczej* (w 1965 r.) upowszechniło wiedzę dotyczącą metod analizy przestrzennej rozwijanej później przez geografów;
3. „zwrot przestrzenny” dokonany pod koniec XX w. przez nauki społeczne i ekonomiczne, które poszerzyły znacznie swoje pole badań przez aneksję pogranicznych pól badawczych tradycyjnie związanych z geografiami (zwłaszcza geografiami społeczno-ekonomiczną, chociaż proces ten dotyczył również geografii regionalnej i fizycznej), ale słabo przez nią do tej pory zagospodarowanych. Nowe, atrakcyjne dla danej dziedziny pograniczne obszary badawcze stały się dla wielu naukowców poszukujących swojej niszy często bodźcem przyspieszającym ich kariery zawodowe, ale także mogły zaspokoić ambicje organizacyjne niektórych badaczy

- reprezentujących dotąd klasyczne dyscypliny naukowe (geografię, ekonomię, socjologię, architekturę);
4. potrzeby praktyczne wynikające z narastania problemów związanych z administrowaniem i zarządzaniem terytorialnym, głównie dotyczące decyzji lokalizacyjnych, ochrony środowiska, utrzymania ładu przestrzennego czy potrzeb planowania przestrzennego (Malisz 1977);
 5. silne zainteresowanie Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk (KPZK PAN), zrzeszającego naukowców i praktyków reprezentujących różne dyscypliny naukowe (ekonomistów, geografów, socjologów, urbanistów i innych) oraz instytucje gospodarcze, organizacje bardzo wpływowej, zarówno w świecie naukowym, jak władzach państwowych, która ma znaczny dorobek organizacyjny, utylitarny i osiągnięcia badawcze w rozwiązywaniu problemów zagospodarowania przestrzennego kraju;
 6. wsparcie geografii uniwersyteckiej (przynajmniej części geografów uniwersyteckich), która w badaniach naukowych, w porównaniu do lat 70. ubiegłego wieku, oddaliła się znacznie od praktyki społeczno-gospodarczej, co niewątpliwie spowodowało spadek jej społecznego znaczenia. W ramach jej odbudowy tworzono nowe nazwy kierunków studiów sugerujące ich utylitarny charakter, w tym m.in. gospodarkę przestrzenną;
 7. wsparcie organizacyjne i badawcze Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, w którym podejmowane są liczne inicjatywy naukowe, m.in. związane z gospodarką i polityką przestrzenną, waloryzacją i ochroną środowiska przyrodniczego oraz krajobrazu kulturowego.

Uwagi końcowe

Od początku XXI w. gospodarka przestrzenna odniosła wiele sukcesów, zwłaszcza na polu edukacyjnym, stając się często wybieranym kierunkiem studiów akademickich oraz stwarzając poważną konkurencję dla kierunków geograficznych, co spowodowało powolne ich zamieranie. Wprowadzono ją do edukacji akademickiej jako osobny kierunek studiów, kosztem podstawowej wiedzy przedmiotowej (np. geograficznej czy ekonomicznej), na fali mody na uzawodowienie studiów uniwersyteckich oraz rywalizacji uczelni, a w ich ramach i kierunków, o studentów. Sukces rekrutacyjny gospodarki przestrzennej wynika w dużej mierze ze spadku zainteresowania studium tradycyjnych dziedzin nauki, często oderwanych od realnej rzeczywistości i życia praktycznego, oraz wymagających od młodzieży większego przygotowania merytorycznego na poziomie szkoły ogólnokształcącej i zaangażowania intelektualnego.

Instytucjonalizacja akademicka gospodarki przestrzennej stawia więc pytanie o jej charakter, rolę i odrębność w kontekście pokrywających się w znacznej mierze pól badawczych z geografią oraz istnienia na polskich uniwersytetach wielu silnych wydziałów geograficznych. Prowadzą one zarówno rozległe badania dotyczące zagospodarowania przestrzennego i systemów przestrzenno-funkcjonalnych (terytorialnych systemów społecznych) z wykorzystaniem różnorodnych metod, jak i szczegółową

edukację traktującą o cechach środowiska geograficznego, ich relacjach oraz różnego typu strukturach regionalnych (fizycznych, ekonomicznych, kulturowych itp.).

Odpowiadając na to pytanie, sędzę, że gospodarka przestrzenna powinna być rozwijana, tak jak zresztą jest to częściowo czynione, w ramach nauki podstawowej, jaką jest geografia (być może także ekonomii i innych nauk podstawowych) i stanowić jej część, która odnosi się do praktyki gospodarczej wykorzystującej w swoim działaniu wiedzę o środowisku geograficznym (np. administracja terytorialna, polityka przestrzenna, zagospodarowanie przestrzenne i planowanie przestrzenne).

Gospodarka przestrzenna w edukacji geograficznej powinna zajmować ważne miejsce w postaci 3-letnich studiów zawodowych (licencjackich) lub studiów kończących się uzyskaniem stopnia magistra geografii, czyli jako 2-letnia specjalizacja magisterska, pod warunkiem uzyskania wcześniej licencjatu z geografii.

Napisane w tym krótkim artykule refleksje i poglądy nie roszczą sobie prawa do wyczerpującej analizy relacji między geografią a gospodarką przestrzenną, która z pewnością jest bardziej złożona niż zostało to przedstawione i wymagałaby pogłębionych studiów metodologicznych i naukowych dla dobra obu dziedzin wiedzy.

Literatura

- Chojnicki Z., 1973, *Założenia i perspektywy rozwoju geografii*, Przegląd Geograficzny, 45(1): s. 3–27.
- Chojnicki Z., Czyż T., 1978, *Analiza systemowa w geografii*, Czasopismo Geograficzne, 49(3): s. 265–286.
- Chojnicki Z., 1990, *Udział i rola geografii w badaniach gospodarki przestrzennej*, [w:] *Polskie badania gospodarki przestrzennej*, Z. Chojnicki, R. Domański (red.), Biuletyn KPZK PAN, 146: 38–49, Warszawa.
- Chojnicki Z., 1992, *Współczesne problemy gospodarki przestrzennej*, [w:] *Współczesne problemy geografii społeczno-ekonomicznej Polski*, Z. Chojnicki, T. Czyż (red.), Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Chojnicki Z., 2004, *Problematyka metodologiczna studiów regionalnych*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 4(18): 5–11.
- Chojnicki Z., 2010, *Koncepcje i studia metodologiczne i teoretyczne w geografii*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Churski P., Kudłacz T. (red.), 2013. *Gospodarka przestrzenna – doświadczenia i wyzwania procesu kształcenia*, Biuletyn KPZK, 251, Warszawa.
- Czyż T., 1973, *Zastosowanie metod i modeli matematycznych w geografii polskiej*, Przegląd Geograficzny, 45(1): 29–49.
- Degórski M., 2005, *Środowisko przyrodnicze a środowisko geograficzne*, [w:] *Podstawowe idee i koncepcje w geografii*, t. 1, *Geografia jako nauka o przestrzeni, środowisku i krajobrazie*. W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski (red.), Wydawnictwo ŁTN, Łódź, s. 116–129.
- Domański R., 2000, *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Poznań.
- Domański R., 2002, *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dziewoński J., 1988, *Teoretyczne problemy gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, 138: 18–28, Warszawa.
- Hoover E.M., 1962, *Lokalizacja działalności gospodarczej*, PWN, Warszawa.

- Kołodziejwski J., 1988, *Koncepcja metodologiczna permanentnej diagnozy gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, 138: 50–72, Warszawa.
- Kostrowicki A.S., 1997, *Przestrzeń – jej istota i zróżnicowanie*, *Rzeki* 6: 125–139.
- Kukliński A., 1979, *Studia regionalne – quo vadis?*, *Przegląd Geograficzny*, 51 (2): 193–208.
- Leszczycki S., 1962, *Geografia stosowana czy stosowanie badań geograficznych dla celów praktycznych*, *Przegląd Geograficzny*, 34(1): 3–23.
- Lösch A., 1961, *Gospodarka przestrzenna*, PWE, Warszawa.
- Malisz B., 1977, *Rola badań geograficznych w planowaniu przestrzennym*, *Przegląd Geograficzny*, 49(2): 319–331.
- Parysek J.J., 2006, *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Pietraszewski W. 1982, *Cechy polskiej przestrzeni*, [w:] *Problemy polskiej przestrzeni*, A. Kukliński (red.), Biuletyn KPZK PAN, 18: 19–28, Warszawa.
- Suliborski A., 2008, *O znaczeniu syntezy naukowej w geografii*, [w:] *Stan i perspektywy rozwoju geografii w Polsce*, S. Liszewski, J. Łoboda, W. Maik (red.), Wydawnictwo Uczelniane WSG, Bydgoszcz, s. 79–90.

prof. dr hab. Andrzej Suliborski

Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej

ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź

andrzej.suliborski@geo.uni.lodz.pl